

Komentar in karta: 3/109

SLA V465.02 'pinja'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Vprašanje V465 je namenjeno popisu poimenovanj različnih naprav za izdelavo surovega masla – za kartiranje je primerno le gradivo za pomen 'pinja'.

Za pomen 'lesena posoda za izdelovanje masla', knj. *pinja* (*i*), je v narečjih najpogostejši in najbolj razširjen leksem *pinja* (z besedotvornima različicama *pinjica* ali *pinjičica*), v panonski narečni skupini leksem *motilnica*, v obeh belokranjskih narečjih pa *maslenka*.

V T001 je ob leksemu *pinjičica* zapisano pojasnilo: »Sirjenje je bila zadeva Laha – najemnika iz Furlanije. Za sirjenje in metenje v koči (iz zasirjenega mleka) so se rabili kotel, škafi, pinčica.« V T229 je ob leksemu *putrih* zapisan pomen 'sodček z vretenom'. V T023 je ob edinem leksemu *pinja* pripisan označevalnik »star.«.

V T252 so »medli kar v latvici z leseno žlico le manjše količine za domačo rabo«, v T266, T332, T355 pa so maslo delali »v skledi« in »s kuhalnico«, v T383 le »s kuhalnico«. Da predmeta nimajo, je ob odgovoru *pinja* zapisano še v T310, medtem ko v T271, T300, T305, T324, T331, T342, T353 in T385 nimajo oz. ne poznajo te naprave. Da (surovega) masla ne delajo doma, je zapisano v T328.

Pomensko neustrezen in zato nerelevanten je odgovor *pinja* 'posoda za kisanje mleka' v T357.

V 55 zapisanih točkah so zapisovalci v celoti izpustili poglavje Planina, zato tam tudi poimenovanje za pinjo ni zapisano.

2. Morfološka analiza

pinja < *(*piń*)-a ← furl. *pigne* 'pinja', it. *pigna* star. 'lonec'

pinjica < *(*piń*)-ic-a

pinjičica < *(*piń*)-ič-ic-a

pinjenica < *(*piń*)-e-n-ic-a ← *(*piń*)-e-n-ɔ ← *(*piń*)-i-ti

pinjev < *(*piń*)-ɔv-ɔ

motilnica < **mqt-i-l-ɔn-ic-a* ← **mqt-i-ti* 'kaliti, mešati vodo'

motenik < **mqt-e-n-ik-ɔ* ← **mqt-e-n-ɔ*

metilnica < **mɛt-i-l-ɔn-ic-a* ← **mɛs-ti* (< **mɛt-ti*) 'mešati, vznemirjati, žvrkljati'

metalnica < **mɛt-a-l-ɔn-ic-a* ← **mɛt-a-ti* ← **mɛs-ti*

vmetilnica < **vɔ(n)-mɛt-i-l-ɔn-ic-a* ← **vɔ(n)-mɛs-ti* ← **vɔ(n)-'v' + mɛs-ti*

vmetnica < **vɔ(n)-mɛt-ɔn-ic-a* ← **vɔ(n)-mɛs-ti*

meTenica < **mɛt-e-n-ic-a* ← **mɛs-ti* ($T \geq d$ v T409)

maslenka < **masl-en-ьk-a* ← **masl-en-ь* ← **masl-o* (< **maz-sl-o*) ← **maz-a-ti* 'mazati'

maselnica < **masl-ьn-ic-a*

step < **sь(n)-tep-ь* ← **sь(n)-tep-ti* ← **sь(n)-* 'skupaj, z' + **tep-ti* 'tepsti, tolči'

stapnica < **sь(n)-tap-ьn-ic-a* ← **sь(n)-tap-a-ti* ← **sь(n)-* 'skupaj, z' + **tap-a-ti* (← **top-a-ti*) (prim. čak. hrv. *stapati* 'mesti maslo', Skok III: 428, 460; ESSJ IV: 153) ← onomatopeja **tap* (SES: *tapati*)

putrih < *(*putrix*)-ь ← bav. srvnem. *puterich* 'meh, posoda'

putrnica < *(*putr*)-ьn-ic-a ← bav. nem. *Putter* (nem. *Butter*) 'maslo'

cefta < *(*cefti*)-a ← bav. nem. *Zefte* 'vinski sod', štaj. nem. *Zefte* 'srednje velika posoda za tekočine'

tunjica, nejasno, morda v zvezi s srvnem. *tunna* 'kad, čeber, sod'

tinja, nejasno, morda v zvezi z ben. it. *tin*, it. *tino*, *tina* 'kad, čebrič'

žlajkar, nejasno, morda v zvezi s srvnem. *slagen*, nem. *schlagen* 'udariti'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *tinja* v T114, *stapnica* v T308, *cefta* v T386, *medenica* (*meTenica*) v T409 in *step* v T413.

Kot enkratnica s *pinj-* je kartiran leksem *pinjenica* v T174.

Kot enkratnice z *-met-* so kartirani leksemi *vmetnica* v T349, *vmetilnica* v T380 ter *metalnica*.

Kot enkratnica z *mot-* je kartiran leksem *motenik* v T391.

Kot enkratnica s *putr-* je kartiran leksem *putrnica* v T364.

Kot tretji odgovor v posamezni točki je z znakom za komentar kartiran enkratni leksem *tunjica* v T409.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *pinja* v T357.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T252, T266, T271, T300, T305, T324, T328, T331–T332, T342, T353, T355, T383 in T385.

S simbolom za »ni podatka« so označeni zapisi brez razdelka Planina v T026, T028, T053, T078, T084, T086, T092, T094, T101–T102, T116, T121–T124, T135, T137, T141, T153, T157, T178, T235, T264, T268, T281, T287, T298, T301, T303–T304, T325, T329–T330, T333, T335–T337, T340, T343, T345, T348, T352, T359, T362–T363, T366, T374, T379, T381, T389, T395 in T398–T399.

4. Uporabljena dodatna literatura

Koštiál 1940

5. Primerjaj

SLA: /; OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 674; ALI: 4347; ASLEF: 3931; HJA: /;

LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Naprava za izdelovanje surovega masla – pinja je bila sprva v celoti izdelana iz lesenih dog, ki jih je na dveh ali treh mestih (odvisno od velikosti pinje) obdajal lesen obroč, v letih med svetovnjima vojnama pa so lesene nadomestili kovaško izdelani železni obroči, na Primorskem ponekod tudi medeninasti. Ponekod je bila pinja tudi lončena naprava za metenje surovega masla iz sladke in kisle smetane. V Brezovem Brdu v Brkinih so bile znane pinje, izdobljene iz enega kosa lesa, večinoma iz divjega topola.

Pinja je bila največkrat stožčaste oblike in pri dnu nekoliko širša kot zgoraj. Nekoliko manjša zgornja okrogla odprtina je bila pokrita z lesenim pokrovom z luknjo na sredini, kamor je bila vtaknjena okrogla palica, na katero je bila spodaj prečno nasajena okrogla deščica z več luknjicami. S premikanjem palice navzgor in navzdol se je v posodo vlita smetana postopoma spreminjala v gosto stepeno smetano in nato v maslo. Poleg lesenih pinj za ročno metenje s palico so v Sužidu in Podbeli pri Kobaridu poznali tudi pinje stožčastih in sodčastih oblik, ki so jih, napolnjene s smetano, obračali z ročaji. Takšne pinje so bile vgrajene v lesena ali kovinska stojala. Znane so bile tudi tehnično še bolj izpopolnjene pinje z ročnim vrtenjem osrednje mešalne palice preko zobatih kolesc in industrijsko izdelane pinje z lesenim škaфом in nanj pritrjenim litoželeznim ohišjem z zobatimi kolesci in velikim pogonskim kolesom, ki ga je lahko vrtel tudi elektromotor.

V 60. letih 20. stoletja so lesene pinje za ročno obdelavo sladke smetane večinoma izginile iz rabe, nadomestili pa so jih različni ročni in kasneje električni mešalniki.

Prim.: Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004

7. Skica



